

Тернопільська обласна рада
Управління освіти і науки Тернопільської облдержадміністрації
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка

Кафедра педагогіки та психології

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОСНОВИ КОРЕКЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

спеціальність: 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)

освітньо-професійна програма: Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)

Кременець – 2022 рік

Основи корекційної педагогіки та інклюзивної освіти: робоча програма навчальної дисципліни для студентів спеціальності 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини). Кременець: КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2022. 20 с.

Розробник: Фіголь Наталія Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри педагогіки і психології
Протокол № 1 від 31 серпня 2022 року

В.о. завідувача кафедри педагогіки та психології

В. Терпелюк

1. Вступ

Анотація. Процеси гуманізації суспільного життя, які нині відбуваються, вимагають створення належних умов для соціальної адаптації та інтеграції мільйонів осіб з обмеженими можливостями. Гуманізація процесу навчання у наш час означає, в першу чергу, посилення уваги до формування особистості, розвитку кожної дитини, у тому числі з порушеннями психофізичного розвитку. Нові підходи до вивчення порушень психофізичного розвитку, їх структури, глибини та потенційних можливостей дітей зазначеної категорії потребують запровадження інноваційних технологій і проведення змін у системі професійної підготовки майбутніх педагогів. Освітній компонент «Основи корекційної педагогіки та інклюзивної освіти» націлений на процес диференціації навчання, виховання та розвитку дітей з відхиленнями у розвитку та відхиленнями у поведінці; виявлення найбільш результативних шляхів, методів та засобів, направлених на своєчасне виявлення, попередження та подолання відхилень у розвитку та поведінці у дітей та підлітків.

Ключові слова: компетентність педагога, інклюзія, інклюзивна компетентність, корекційна педагогіка, діти з особливими освітніми потребами.

2. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів: 3	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка	Вибіркова	
Змістових модулів: 2	Спеціальність 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин: 90		3-й	3-й
		Семестр	
		5-й	5-й
		Лекції	
		16 год.	4 год.
		Практичні, семінарські	
		18 год.	6 год.
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		56 год.	80 год.
		Вид контролю: залік	
Тижневих годин для денної форми навчання: Аудиторних: 2 самостійної роботи студента: 3,3	Освітньо-професійна програма Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) Освітній рівень перший (бакалаврський)		

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:

для денної форми навчання – 38% / 62%;

для заочної форми навчання – 11% / 89%.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – розкрити методологічні і теоретичні основи корекційної педагогіки, науково-теоретичні засади корекційно-реабілітаційної допомоги дітям з особливими освітніми потребами, розглянути історичний аспект розвитку теорії та практики спеціальної освіти, сучасні тенденції і проблеми організації педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами, розкрити особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями психофізичного розвитку в умовах шкільних навчальних закладів загального типу; сформувати у студентів знання, уміння та навички організації ефективної корекційної допомоги дітям з психофізичними порушеннями в інклюзивних групах та класах, розуміння специфіки надання їм необхідної допомоги.

Основними *завданнями* вивчення дисципліни «Основи корекційної педагогіки та інклюзивної освіти» є:

– аналіз методологічних і теоретичних основ корекційної педагогіки та інклюзивної освіти;

– ознайомлення майбутніх учителів з підходами держави і суспільства до організації освіти дітей, які мають суттєві недоліки психофізичного розвитку, особливостями і закономірностями розвитку, навчання і виховання різних категорій дітей з психофізичними вадами в загальноосвітньому просторі, комплексним діагностичним обстеженням дітей та комплектуванням освітніх установ для них, а також диференційованими та індивідуальними методами і технологіями корекційного навчання та виховання кожної з категорій дітей, здебільшого в умовах інклюзивної освіти;

– презентація потужного гуманістичного потенціалу корекційної педагогіки та її широкої технологічної оснащеності, які дають змогу вирішувати такі проблеми, які є непосильними для медицини та загальної педагогіки;

– інформування майбутніх педагогів про стан допомоги дітям з особливими освітніми потребами на сучасному етапі розвитку держави, нормативно-правове забезпечення і практику надання корекційно-реабілітаційної допомоги різним контингентам дітей з особливостями психофізичного розвитку;

– забезпечення необхідної теоретичної підготовки студентів з питань корекційної педагогіки та інклюзивної освіти, пов'язаних з розумінням особливостей проблемної дитини шкільного віку та можливих шляхів надання їй допомоги; формування уявлення про значущість своєчасного виявлення порушень розвитку в дітей, шляхи та способи попередження, діагностики та корекції порушень психофізичного розвитку у дітей;

– ознайомлення з педагогічними технологіями виховання і навчання учнів з порушеннями або відхиленнями в розвитку.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен оволодіти такими **компетентностями**:

загальні:

ЗК1. Знання та розуміння предметної області та професійної діяльності.

ЗК2. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК5. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК8. Здатність проводити дослідження на відповідному рівні, діяти на основі етичних правил та академічної доброчесності.

ЗК10. Здатність працювати в команді, використовуючи навички міжособистісної взаємодії.

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК12. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку

суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

фахові:

ФК1. Здатність усвідомлювати соціальне значення педагогічної професії та дотримуватися принципів професійної етики вчителя біології та основ здоров'я.

ФК2. Здатність проектувати і провадити освітній процес із врахуванням сучасного розвитку суспільства та особистісної характеристики учня.

ФК3. Здатність оперувати категоріально-поняттєвим апаратом сучасної психології та педагогіки.

ФК4. Здатність до критичного аналізу власної педагогічної діяльності, особистісного та професійного самовдосконалення, навчання і саморозвитку.

ФК5. Здатність проявляти креативність у розробці навчально-методичних матеріалів та здійсненні педагогічних досліджень.

ФК10. Здатність демонструвати знання загальнометодологічного характеру, методики навчання біології та основ здоров'я у закладах загальної середньої освіти.

ФК11. Здатність діагностувати і оцінювати рівень розвитку, досягнення й освітні потреби учнів.

ФК12. Здатність формувати компетентнісний потенціал навчальних предметів «Біологія» та «Основи здоров'я».

ФК13. Здатність керуватися у професійно-педагогічній діяльності міжнародними та вітчизняними нормативно-правовими документами.

ФК14. Здатність трансформувати і впроваджувати прогресивний педагогічний досвід у власній професійній діяльності.

ФК15. Здатність ефективно комунікувати, формувати сприятливий соціально-психологічний клімат у спільноті педагогічного колективу і класу, формувати команду, мотивувати інших до досягнення поставлених цілей.

програмні результати:

РН1. Осмислювати соціальну значущість педагогічної професії, підвищувати особистісний і професійний розвиток, виявляти здатність до самоорганізації професійної діяльності, застосовувати ідеї та концепції для розв'язання конкретних практичних задач.

РН2. Вміти використовувати різноманітні ресурси для пошуку потрібної інформації, критично аналізувати й опрацьовувати інформацію з метою використання її у сфері професійної діяльності із дотриманням принципів академічної доброчесності.

РН5. Демонструвати концептуальні знання з історії, основ філософії, педагогіки, психології, що сприяють розвитку загальної культури й соціалізації особистості та використовувати їх у професійній і соціальній діяльності.

РН6. Знати загальну структуру педагогічної та освітньої діяльності; розуміти психологічні механізми та закономірності, які лежать в основі виховання особистості, характеризувати психологічні особливості педагогічного спілкування та функціонування педагогічного колективу.

РН7. Уміти встановлювати комунікативний контакт із учнями із врахуванням їх індивідуальних особливостей та збереження належного рівня психічного здоров'я усіх учасників освітнього процесу.

РН13. Уміти організовувати освітній процес, адаптуючи його до рівня підготовки учнів; застосовувати відповідні методи та технології навчання з урахуванням особистісних характеристик школярів.

РН16. Вміти організовувати та забезпечувати діяльність учнів на уроках та в позаурочний час із дотриманням правил і рекомендацій щодо здоров'язбереження.

РН17. Уміти використовувати основні нормативні документи в галузі освіти для здійснення професійної діяльності.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Тема 1. Корекційна педагогіка як галузь науково-педагогічного знання

Передумови виникнення корекційної педагогіки як галузі науково педагогічного знання. Предмет та завдання корекційної педагогіки. Галузі корекційної педагогіки. Принципи корекційної педагогіки: принцип раннього педагогічного втручання, принцип педагогічного оптимізму, принцип доступності та відкритості освіти, принцип інтегративного характеру освіти, принцип корекційно-компенсаторної спрямованості навчання. Міжпредметні зв'язки корекційної педагогіки. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Становлення інклюзивної освіти: від інтеграції до інклюзії. Основні принципи інклюзивної освіти.

Тема 2. Види порушень психофізичного розвитку та їх причини.

Поняття і види норми. Поняття «аномалії», «аномальна дитина». Види дитячих аномалій. Біологічні та соціальні причини порушень психофізичного розвитку. Класифікація дітей з вадами психофізичного розвитку.

Тема 3. Комплексна диференціальна діагностика відхилень у психофізичному розвитку та його моніторинг.

Єдність діагностики та корекції в роботі з аномальними дітьми. Види діагностики. Принципи діагностики порушень психофізичного розвитку.

Порядок комплектування установ освіти для аномальних дітей.

Відбір дітей до спеціальних закладів

Принципи відбору дітей до спеціальних закладів

ІРЦ, функції, завдання. Роль педагога загальноосвітніх закладів у вирішенні проблеми відбору дітей

Змістовий модуль 2

Особливості виховання та навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку

Тема 4. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при глибоких порушеннях слуху.

Класифікація осіб з вадами слуху та їх педагогічне значення. Основні особливості психічного розвитку та навчально-пізнавальної діяльності, їх спілкування та міжособистісні стосунки. Зміст освіти глухих, пізнооглухлих та слабочуючих дітей, (їх спілкування та міжособистісні стосунки). Особливості застосування методів, прийомів, засобів їх навчання та виховання. Перспективи соціальної адаптації глухих та слабочуючих осіб, проблеми їх профорієнтації.

Тема 5. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при глибоких порушеннях зору.

Класифікація осіб з порушеннями зору, її значення для освітньої практики.

Особистісний розвиток спілкування та міжособистісні стосунки сліпих та слабозорих в колективах. Особливості навчальної діяльності сліпих та слабозорих учнів. Медико-педагогічні вимоги до охорони залишкового зору учнів.

Тема 6. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при порушеннях інтелекту, із затримкою психічного розвитку.

Особливості психічного розвитку дітей-олігофренів. Класифікація олігофренів за глибиною дефекту. Організація корекційної роботи з розумово відсталими дітьми. Причини та особливості затримки психічного розвитку у дітей. Психолого-педагогічна характеристика основних типів затримки психічного розвитку та особливості корекційної роботи.

Тема 7. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при порушеннях мовлення та рухової сфери.

Загальна характеристика порушень мовлення в дитини. Клініко-педагогічна та психолого-педагогічна класифікації мовленнєвих порушень. Значення класифікацій для корекційної та освітньої практики. Особливості навчальної діяльності дітей з порушенням мовлення та їх реабілітація. Характеристика дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. Дитячий церебральний параліч. Особливості організації корекційної та навчальної діяльності з дітьми з порушеннями опорно-рухового апарату.

Тема 8. Сутність і завдання оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами. Критерії оцінювання навчальних досягнень

Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами. Особливості безбального оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами. Оцінювання за допомогою портфоліо. Формування контрольної-оціночної діяльності молодшого школяра з особливими освітніми потребами. Інструментарій оцінювання. Оцінювання на основі кінцевих результатів. Тестування в умовах інклюзії.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п	лаб	с.р.		л	п	лаб	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1										
Змістовий модуль 1. Теоретичні засади корекційної педагогіки та інклюзивної освіти										
Тема 1. Корекційна педагогіка як галузь науково-педагогічного знання	9	2	2		5	12	2	2		8
Тема 2. Види порушень психофізичного розвитку та їх причини.	9	2	2		5	10				10
Тема 3. Комплексна диференціальна діагностика відхилень у психофізичному розвитку та його моніторинг.	9	2	2		5	10				10
Разом за змістовим модулем 1	27	6	6		15	32	2	2		28
Змістовий модуль 2. Особливості виховання та навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку										
Тема 4. Особливості розвитку, навчання та	9	2	2		5	10				10

виховання особистості при глибоких порушеннях слуху.									
Тема 5. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при глибоких порушеннях зору.	10	2	2		6	12		2	10
Тема 6. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при порушеннях інтелекту, із затримкою психічного розвитку.	14	2	2		10	10			10
Тема 7. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при порушеннях мовлення та рухової сфери.	16	2	4		10	14	2	2	10
Тема 8. Сутність і завдання оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами. Критерії оцінювання навчальних досягнень	14	2	2		10	12			12
Разом за змістовим модулем 2	63	10	12		41	58	2	4	52
Усього годин	90	16	18		56	90	4	6	80

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Зміст роботи	К-сть год.	
		Д.ф.	З.ф.
1.	Особи з вадами психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання	2	
2.	Діти з вадами психофізичного розвитку. Закономірності розвитку навчання і виховання аномальних дітей	2	2
3.	Діагностика відхилень у психофізичному розвитку. Психолого-педагогічний моніторинг розвитку дитини	2	
4.	Особливості навчання та виховання дітей з порушенням аналізаторів (слуху та зору)	2	
5.	Комплексні порушення психофізичного розвитку дітей. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при порушеннях рухової сфери	2	2
6.	Розумова відсталість. Порушення, пов'язані з розвитком	2	
7.	Індивідуальний навчальний план та його складові	2	2
8.	Індивідуальне та стандартизоване оцінювання в інклюзивному процесі	2	
9.	Роль батьків у впровадженні інклюзивної освіти. Співробітництво – основа роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами	2	
Усього		18	6

Методичні рекомендації до проведення практичних занять

Мета практичних занять – розширення у студентів інформування до загальної проблематики курсу, озброєння сукупністю вмінь придбання нової наукової інформації, формування навичок роботи з різними джерелами інформації (законодавчими, нормативними документами, програмами виховання, навчання і розвитку дітей, науковими, навчальними, методичними джерелами, періодикою), перетворення інформації та подання її в різних формах (виступ, цитата, теза, анотація, реферат тощо).

На семінарські, практичних заняттях студенти проявляють самостійність та творчу активність, спрямовану на розширення та деталізацію знань, здобутих на лекціях, а також придбають вміння висловлювати особистісну точку зору та аргументувати її.

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів на семінарських та практичних заняттях

1 бал - студент виявляє поверхові знання і розуміння основних положень навчального матеріалу з педагогічної творчості, може поверхово аналізувати події, процеси, явища і робити певні висновки;

2 бали – студент виявляє недостатні знання і розуміння основних положень навчального матеріалу з педагогічної творчості, може поверхово аналізувати події, процеси, явища і робити певні висновки; відповідь містить часткові помилки, недостатньо осмислена; самостійно відтворює більшу частину навчального матеріалу; відповідає за планом, висловлює власну думку щодо теми, вміє застосовувати знання при розв'язуванні задач за зразком; користується додатковими джерелами.

3 бали – знання студента є достатньо повними, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, логічно висвітлює події з точки зору смислового взаємозв'язку, уміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки і залежності між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролює власну діяльність. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями. Студент здатен на рецензію відповіді іншого студента; здатен опрацювати матеріал самостійно.

4 бали – студент володіє глибокими і міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та протиріччя процесів; робить аргументовані висновки; критично оцінює окремі нові факти, явища, ідеї; використовує додаткові джерела та матеріали; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності; вирішує творчі завдання; відрізняє упереджену інформацію від об'єктивної; здатен сприйняти іншу позицію як альтернативну.

5 балів – студент має системні, дієві знання з педагогічної творчості, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності, користується широким арсеналом засобів-доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї; самостійно виконує науково-дослідну роботу; логічно і творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої обдарування та нахили у процесі вивчення педагогічної творчості.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1

Особи з вадами психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання

Мета: закріпити і розширити знання про корекційну педагогіку, як галузь науково-педагогічного знання, значення дисципліни у навчанні та вихованні дітей з вадами психофізичного розвитку, ознайомити з організацією інклюзивного навчання дітей з особливими потребами, розвивати вміння аргументовано висловлювати свої думки.

Питання для обговорення

1. Розкрити значення понять: «предмет», «об'єкт» корекційної педагогіки.

2. Завдання корекційної педагогіки, її зв'язки з спеціальною психологією та медициною.
3. Дати характеристику основних галузей корекційної педагогіки.
4. Ознайомитись з основними цілями навчання та виховання учнів з особливими потребами:
 - головні принципи навчання;
 - відповідність віку дитини;
 - індивідуальним можливостям;
 - допомога сім'ї у навчанні дітей;
 - роль вчителя у навчанні та вихованні учнів з особливими потребами;
 - освітні цілі вчителя;
 - індивідуальне навчання.
5. Суть та значення психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами (інклюзивне навчання).
6. Значення курсу «Основи корекційної педагогіки та інклюзивної освіти» в системі підготовки сучасного педагога.

Список рекомендованих джерел: 2,3,7,14,15,16.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 2

Діти з вадами психофізичного розвитку. Закономірності розвитку навчання і виховання дітей з ООП

Мета: поглибити засвоєння матеріалу про види порушень психофізичного розвитку, класифікацію дітей з різними вадами (аномальних дітей). Ознайомитись та вивчити загальні та специфічні закономірності розвитку, навчання та виховання дітей, Формувати відповідне позитивне ставлення до дітей з вадами психофізичного розвитку.

Питання для обговорення

1. Розуміння норми і аномалії у психофізичному розвитку особистості.
2. Види дитячих аномалій та їх причини.
3. Класифікація дітей з вадами психофізичного розвитку.
4. Структура процесу аномального розвитку.
5. Особливості процесу аномального розвитку.
6. Закономірності навчання та виховання аномальних дітей.

Питання для самоконтролю

1. Що розуміють під поняттями «норма», «аномалія», «процес аномального розвитку»?
2. Хто і коли висунув ідею про складність структури аномального розвитку дитини, обґрунтуйте «складність даної структури»?
3. Яка структура дефекту?
4. Наведіть приклади навчально-виховних закладів для різних категорій аномальних дітей.

Список рекомендованих джерел: 6,7,9,12,15,16.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 3

Діагностика відхилень у психофізичному розвитку. Психолого-педагогічний моніторинг розвитку дитини

Мета: розширити та поглибити знання про комплексну диференціальну діагностику в роботі з дітьми з ООП; ознайомитись з діагностичною роботою в діяльності ІРЦ, порядок комплектування установ освіти для аномальних дітей; усвідомити роль вчителів у психолого-педагогічному моніторингу дітей.

Питання для обговорення

1. Діагностика та корекція в роботі з аномальними дітьми.
2. Різновиди діагностичних досліджень.
3. Принципи та методи діагностики порушень психофізичного розвитку.
4. Специфіка організації та методики корекційно-розвивального навчання дітей молодшого

шкільного віку.

5. ІРЦ, функції, завдання. Роль педагога загальноосвітніх закладів у вирішенні проблеми відбору дітей.

6. Порядок комплектування установ освіти для аномальних дітей.

7. Використання моделі самокорекції засвоєння знань в учнівському моніторингу.

Список рекомендованих джерел: 1,2, 6,7,9,13.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 4

Особливості навчання та виховання дітей з порушенням аналізаторів (слуху та зору)

Мета: закріпити і розширити знання про особливості психічного розвитку та навчально-пізнавальної діяльності дітей з вадами зору та слуху; засвоїти методи корекційної роботи з учнями загальноосвітніх шкіл, які мають зниження слуху; формувати навички взаємодопомоги, співчуття, підтримки та спеціального підходу до дітей з вадами слуху та зору.

Питання для обговорення

1. Структура слухового аналізатора. Роль слуху в житті та розвитку людини.
2. Класифікація осіб з вадами слуху.
3. Основні причини виникнення дефектів слуху.
4. Корекційна робота з учнями загальноосвітньої школи, які мають зниження слуху.
5. Проблеми профорієнтації, та перспективи соціальної адаптації дітей з порушенням слуху.
6. Структура зорового аналізатора. Класифікація дітей з вадами зору.
7. Причини порушення зору.
8. Особистісний розвиток сліпих та слабозорих дітей в колективах. Особливості їх навчальної діяльності.
9. Роль оптичного сприймання (зору) в розвитку дитини.
10. Медико-педагогічні вимоги до охорони залишкового зору учнів.

Питання для самоконтролю

1. Порівняйте особливості розвитку глухої, ізно оглухлої та слабочуючої дитини. Назвіть загальні та відмінні риси розвитку цих категорій дітей.
2. Як впливають глибокі порушення на особливості психічного розвитку дитини?
3. За якими ознаками диференціюють дітей з дефектами зорового аналізатора?
4. Чим відрізняються картини розвитку сліпих і слабозорих дітей? Що спільного між ними?
5. Розкажіть про шляхи соціальної адаптації дітей з порушенням зору.

Список рекомендованих джерел: 5,13, 14, 15.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 5

Комплексні порушення психофізичного розвитку дітей. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при порушеннях рухової сфери

Мета: закріпити і розширити знання про особливості психічного розвитку та навчально-пізнавальної діяльності дітей з вадами рухової сфери та комплексними порушеннями психофізичного розвитку (сліпоглухонімі діти та діти з поєднанням сенсорного та інтелектуального дефектів); засвоїти методи корекційної роботи з учнями загальноосвітніх шкіл, які мають порушення опорного апарату; формувати навички взаємодопомоги, співчуття, підтримки та спеціального підходу до дітей з вадами слуху та зору.

Питання для обговорення

1. Характеристика та класифікація дітей з комплексними порушеннями.
2. Сліпоглухонімі діти. Причини виникнення дефекту.
3. Провідна роль навчання в психічному розвитку сліпоглухонімої дитини.
4. Діти з поєднанням сенсорного та інтелектуального дефектів, їх характеристика.

5. Дайте характеристику головним напрямкам корекційно-виховної роботи при порушеннях опорно-рухового апарату у дітей та вимоги до такої роботи.

Питання для самоконтролю

1. Які основні принципи системи навчання сліпоглухонімих, розробленої І.П. Соколянським та О.І. Мещеряковим?
2. У чому особливості розвитку й вивчення дітей з комплексними дефектами?
3. Що утруднює процес навчання і виховання розумово-відсталих з глибоким порушенням слуху, з урахуванням функції зорового аналізатору?
4. Порівняйте загальні особливості розвитку розумово-відсталих з нормальним зором і слухом та дітей з порушенням сенсорного й інтелектуального дефектів.

Список рекомендованих джерел: 6,8, 10,13, 14, 15, 16.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 6

Розумова відсталість. Порушення, пов'язані з розвитком

Мета: ознайомити з комплектуванням класів, режимом дня та організацією навчально-виховного процесу для дітей з вадами психофізичного розвитку; поглибити знання розвитку та виховання розумово відсталих дітей та дітей з ЗПР; формувати любов до дітей та терпіння в їх вихованні.

Питання для обговорення

1. Ознайомлення з комплектуванням класів.
2. Вивчення режиму дня.
3. Обладнання спеціальних кабінетів.
4. Організація навчально-виховного процесу.
5. Критерії відбору дітей з ЗПР для навчання в перші класи (виписати).
6. Дати характеристику основних типів ЗПР:
 - гармонійний психологічний інфантилізм;
 - органічний інфантилізм;
 - церебрально-органічна затримка;
 - соматогенна затримка;
 - педагогічна та мікросоціальна занедбаність.
7. Види олігофренії;
 - дебільність;
 - імбецильність;
 - ідіотія.

Список рекомендованих джерел: 6,8, 10,13, 14, 15, 16.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 7

Індивідуальний навчальний план та його складові

Мета: закріпити і розширити знання про індивідуальний навчальний план та його складові; ознайомитися із законодавчими документами у галузі інклюзивної освіти, обов'язками асистента учителя; формувати навички складання індивідуального плану.

Питання для обговорення

1. Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти, зокрема, Саламанкська декларація та документи ООН і ЮНЕСКО.
2. Приклади з законодавчо-нормативної бази окремих країн. Освітні закони України Сучасна освітня нормативно-правова база (положення про спеціальну школу, положення про ПМПК, положення про індивідуальне навчання, порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах тощо).

3. Обов'язки асистента вчителя.
4. Індивідуальний навчальний план як складова курикулуму.
5. Необхідність використання індивідуального плану у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.
6. Розробка індивідуального навчального плану. Підготовка та вимоги до підписання ІНП.
7. Співпраця з батьками при розробленні та виконанні індивідуального навчального плану. Аналіз основних компонентів індивідуального навчального плану.

Список рекомендованих джерел: 3, 4, 5, 6, 7, 11, 12.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 8

Індивідуальне та стандартизоване оцінювання в інклюзивному процесі

Мета: закріпити і розширити знання про особливості системи спеціальної освіти, спеціальних навчальних закладів, диференційоване навчання, Індивідуальне та стандартизоване оцінювання в інклюзивному процесі

Питання для обговорення

1. Сутність і завдання індивідуального й стандартизованого оцінювання учнів.
2. Психологічні особливості оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами.
3. Аналіз якісних показників індивідуального оцінювання.
4. Розроблення змісту портфоліо.
5. Тести і застереження щодо їх застосування в інклюзивному класі.
6. Методи стимулювання пізнавальної активності учнів в умовах інклюзії.
7. Управління закладом освіти з інклюзивним (інтегрованим навчанням).

Список рекомендованих джерел: 3, 4, 5, 6, 7, 11.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 9

Роль батьків у впровадженні інклюзивної освіти. Співробітництво – основа роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами

Мета: розширити та поглибити знання студентів про роль батьків у впровадженні інклюзивної освіти.

Питання для обговорення

1. Родина, функції сім'ї, психолого-педагогічна консультація;
2. Навчальна команда, шкільна громада, адвокатство батьків.

Список рекомендованих джерел: 3, 4, 5, 6, 7, 11, 12.

6. Самостійна робота студентів

Метою самостійної роботи студентів є оволодіння теоретичними та практичними знаннями, професійними вміннями і навиками по профілю вивченої дисципліни.

Самостійна робота є обов'язковою для кожного студента; базується на вивченні та аналізі матеріалів із основних і додаткових літературних джерел; підготовці повідомлень й доповідей, виконанні практичних завдань й тестів.

Контроль якості виконання самостійної роботи студента здійснюється на семінарських заняттях шляхом усного та письмового опитування, виконання тестів по вивченому матеріалу.

Перелік тем для самостійного опрацювання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (д.ф)	Кількість годин (з.ф.)
1	Порівняйте особливості розвитку глухої, пізньооглухлої та слабочуючої дитини. Назвіть загальні та відмінні риси розвитку цих категорій дітей.	3	4
2	Як впливають глибокі порушення на особливості психічного розвитку дитини?	2	4
3	За якими ознаками диференціюють дітей з дефектами зорового аналізатора?	3	4
4	Чим відрізняються картини розвитку сліпих і слабозорих дітей? Що спільного між ними?	2	4
5	Розкажіть про шляхи соціальної адаптації дітей з порушенням зору.	3	4
6	Що розуміють під поняттями «норма», «аномалія», «процес аномального розвитку»?	3	4
7	Хто і коли висунув ідею про складність структури аномального розвитку дитини, обґрунтуйте «складність даної структури»?	3	4
8	Яка структура дефекту?	3	4
9	Наведіть приклади навчально-виховних закладів для різних категорій аномальних дітей.	3	4
10	Як впливають глибокі порушення на особливості психічного розвитку дитини?	3	4
11	За якими ознаками диференціюють дітей з дефектами зорового аналізатора?	3	4
12	Які основні принципи системи навчання сліпоглухонімих, розробленої І.П. Соколянським та О.І. Мещеряковим?	3	4
13	У чому особливості розвитку й вивчення дітей з комплексними дефектами?	3	6
14	Що утруднює процес навчання і виховання розумово-відсталих з глибоким порушенням слуху, з урахуванням функції зорового аналізатору?	3	4
15	Порівняйте загальні особливості розвитку розумово-відсталих з нормальним зором і слухом та дітей з порушенням сенсорного й інтелектуального дефектів.	4	5
16	Критерії відбору дітей з ЗПР, аутизмом для навчання в перші класи (виписати).	2	4
17	Дати характеристику основних типів ЗПР: - гармонійний психологічний інфантілізм; - органічний інфантілізм; - церебрально-органічна затримка; - соматогенна затримка; - педагогічна та мікросоціальна занедбаність.	3	5
18	Нормативно-правове забезпечення корекційно-реабілітаційної допомоги дітям з порушеннями психофізичного розвитку в галузі корекційної освіти.	3	4
19	Сучасна система освітньо-корекційних послуг для дітей з особливостями психофізичного розвитку	4	4
	Разом	56	80

7. Індивідуальне завдання

Індивідуальне науково-дослідне завдання – це робота, яку студенти виконують в позаурочний час у формі реферату. Навчальний проект подається викладачу, який веде лабораторні заняття не пізніше, ніж за тиждень до проведення модульного контролю. На передостанньому лабораторному занятті студент виступає із усним звітом про виконану роботу (5хв.). Оцінка за навчальний проект є складовою підсумкової оцінки (20 балів).

Написання рефератів має на меті виробити у студентів навички самостійної розробки обраних ними наукових тем, безпосередньої праці з текстами через призму досліджуваної проблематики. Разом із тим, написання реферату передбачає викладення студентами своїх власних думок і свого особистого бачення обраної проблеми та шляхів її розв'язання.

Для того, щоб отримати вищий бал із цього виду роботи потрібно дотримуватись усіх вимог написання реферату.

Вимоги до оформлення реферату:

- 1) титульний аркуш, оформлений відповідно до вимог;
- 2) зміст, що включає вступ, основні питання реферату;
- 3) загальний висновок;
- 4) список використаних джерел в алфавітному порядку.

Обсяг реферату від 5 до 10 сторінок. Повинно загалом бути використано не менше 5 літературних джерел.

Текстові поля: лівий – 30 мм; правий – 15 мм; верхній – 20 мм; нижній – 20 мм. Текст у комп'ютерному варіанті виконується шрифтом – Times New Roman, розміром – 14, міжрядковий інтервал – 1,5.

Контроль за ІНДЗ студента здійснюється у кінці кожного модуля шляхом усного опитування.

Теми для ІНДЗ

1. Корекційна педагогіка як галузь науково-педагогічного знання.
2. Види порушень психофізичного розвитку та їх причини.
3. Діагностика та корекція в роботі з аномальними дітьми
4. Структура та особливості процесу аномального розвитку.
5. Особливості розвитку, навчання та формування особистості при глибоких порушеннях слуху.
6. Особливості розвитку, навчання та формування особистості при глибоких порушеннях зору.
7. Особистісний розвиток та особливості навчання і виховання дітей при порушеннях інтелекту, затримкою психічного розвитку.
8. Характеристика основних типів ЗПР.
9. Особливості емоційного реагування дітей з ЗПР в ситуаціях фрустрації.
10. Особливості розвитку, навчання та формування дітей при порушеннях мови та мовлення.
11. Діти з комплексними порушеннями розвитку.
12. Діти з порушенням опорно-рухового апарату.
13. Діти з психопатичними формами поведінки.
14. Супутні відхилення у психофізичному розвитку дітей.
15. Особливості самооцінювання людей з особливими потребами.
16. Освітні установи для осіб з вадами психофізичного розвитку та їх комплектування.
17. Роль педагога в навчанні, вихованні та корекції розвитку аномальних дітей.
18. Вимоги до особистості педагога та його професійної підготовки.
19. Допомога аномальним дітям в Україні.
20. Школа і сім'я – партнери у вихованні дітей ризику.
21. Психолого-педагогічна реабілітація дітей з девіантною поведінкою в умовах загальноосвітнього навчального закладу.
22. Шляхи діагностично-корекційної допомоги дітям з затримкою психічного розвитку.

23. Організація освітнього процесу у спеціальній школі для дітей з вадами інтелекту.
24. Функції, завдання ІРЦ.
25. Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими потребами.
26. Обов'язки асистента учителя.

Критерії оцінювання індивідуального завдання	
20-16	Тему ІНДЗ розкрито; студент вільно володіє навчальним матеріалом, науковою термінологією; знає основні теорії, концепції, причини, прояви й наслідки соціально-педагогічних проблем, шляхи та засоби їх запобігання та вирішення, послідовно, грамотно й логічно викладає свої знання; із можливих варіантів відповідей вибирає найкращу. Викладаючи матеріал, самостійно наводить власні приклади. Добре знайомий з основною, а також додатковою літературою. Окрім теоретичних знань, володіє спеціальними вміннями і навичками. Легко знаходить відповіді на нестандартні, несподівані питання.
15-11	Тему ІНДЗ розкрито; студент володіє навчальним матеріалом, вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію, однак припускається неточностей. У відповіді прослідковуються порушення принципу систематичності і логічності викладу навчального матеріалу.
10-6	Тему ІНДЗ розкрито не повністю; студент дає правильну, однак не повну відповідь, яка не розкриває всього змісту поставленого запитання. Порушує послідовність викладу навчального матеріалу і не здатен пояснити фактів і явищ, на які вказує. Якість знань низька, ступінь сформованості педагогічних умінь і навичок не відповідає вимогам. Студент не вміє навести власні приклади, тобто показати вміння застосування засвоєних знань на практиці. Не може відповісти на додаткові запитання.
5-1	Тему ІНДЗ не розкрито; студент володіє навчальним матеріалом на фрагментарному рівні, припускається істотних помилок при висвітленні ключових понять. Відповідь є дуже поверховою, короткою. Повідомляє лише окремі факти, приклади, висловлює власну думку чи положення з наукових джерел, однак не може їх аргументувати, або науково пояснити.

8. Методи навчання

- словесні методи навчання;
- наочні методи навчання;
- практичні методи навчання;
- інтерактивні методи навчання;
- інформаційні.

9. Методи контролю

Педагогічний контроль здійснюється з дотриманням вимог об'єктивності, індивідуального підходу, систематичності і системності, всебічності та професійної спрямованості контролю:

- метод усного контролю (попередній контроль, повторний контроль);
- метод письмового контролю (тематичний контроль, модульний контроль, підсумковий семестровий контроль);
- метод тестового контролю (модульний контроль, підсумковий семестровий контроль);
- метод самоконтролю.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Підсумковий тест	ІНДЗ	Сума
15	30	35	20	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

За шкалою ECTS	За 100-бальною шкалою	За національною шкалою
A	90-100	Відмінно
B	82-89	Добре
C	75-81	Добре
D	67-74	Задовільно
E	60-66	Задовільно
FX	35-59	Незадовільно з можливістю повторного складання
F	1-34	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом

Критерії оцінювання за національною шкалою

Оцінка А «5» («відмінно») (90–100): студент виявляє міцні, глибокі і системні знання навчально-програмованого матеріалу; відповідь студента повна, правильна, логічна, містить аналіз, систематизацію, узагальнення навчального матеріалу; демонструє вміння самостійно знаходити і користуватися джерелами інформації, критично оцінювати окремі нові факти, явища, ідеї, встановлювати причинно-наслідкові та міжпредметні зв'язки, робити аргументовані висновки; користується широким арсеналом засобів доказів власної думки, вирішує складні проблемні завдання; виявляє варіативність мислення і раціональність у виборі способів розв'язання практичних завдань; творчо застосовує професійні вміння і навички, досягнення педагогічної науки; вміє пов'язати теорію з практикою; володіє культурою викладу інформації, мова студента грамотна.

Оцінка В «4» («добре») (82–89): студент виявляє міцні, повні, ґрунтовні знання навчально-програмованого матеріалу; демонструє розуміння основоположних теорій і фактів, вміння аналізувати, порівнювати і систематизувати інформацію, встановлювати зв'язок з обраною професією та робити висновки; використовує загальновідомі докази у власній аргументації; вільно застосовує матеріал у стандартних ситуаціях; відповідь студента в цілому правильна, логічна та достатньо обґрунтована, однак при відповіді та виконанні практичних завдань допускає несуттєві помилки; рівень мовленнєвої культури відповідає загальноприйнятим нормам.

Оцінка С «3» («задовільно») (75–81): студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, проте його знання недостатньо глибокі і осмислені; відповідь на рівні загальних уявлень про предмет; демонструє деяке порушення логічності і послідовності викладу матеріалу; виявляє вміння частково аналізувати навчальний матеріал, порівнювати і робити певні, але неконкретні і неточні висновки; не вміє пов'язати теоретичні положення з практикою; має фрагментарні навички в роботі з джерелами інформації; виявляє

невисоку культуру викладу знань.

Оцінка Д «3» («задовільно») (67–74): студент фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу; має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення; виявляє елементарні знання фактичного матеріалу; викладає матеріал уривчастими реченнями, при відповіді допускає суттєві помилки, які не здатен виправити після коректування запитань; недостатньо володіє розумовими операціями; відсутні уміння і навички у роботі з джерелами інформації; не вміє логічно мислити і викласти свою думку.

Оцінка Е «2» («незадовільно») (60–66): має мінімально достатні знання з дисципліни, зі значними помилками; у загальному недостатньо орієнтується у теоретичних ключових поняттях змістового модуля, теми; не досить впевнено, з суттєвими помилками застосовує знання в практичних ситуаціях.

Оцінка FХ «2» («незадовільно») (35–59) (з можливістю повторного складання: з обов'язковим повторним курсом) – не має мінімально достатніх знань з дисципліни; погано або зовсім не орієнтується у теоретичних ключових поняттях змістового модуля, теми; не виявляє навичок застосовування знань в практичних ситуаціях.

11. Методичне забезпечення

1. Робоча програма.
2. Опорні конспекти лекцій.
2. Навчальні посібники.
4. Презентації.
5. Тестові та контрольні завдання для тематичного (модульного) оцінювання навчальних досягнень студентів.
6. Засоби підсумкового контролю (тестування).

12. Рекомендована література

Основна:

1. Данілавичюте Е.А., Литовченко С.В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. /За ред. А.А. Колупаєвої. К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. (Серія «Інклюзивна освіта»).
2. Біла О. О. Першооснови соціально-педагогічного проектування: навчально-методичний посібник. Одеса: Астропринт, 2012. 260 с.
3. Даниленко Л.І. Управління інклюзивною школою на засадах менеджменту освітніх інновацій. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч. мет. пос. /Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. К.: 2007. 128 с.
4. Єфімова С.М. Налагодження партнерських стосунків з родинами. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-мет. пос./ Кол. авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І. К., 2007. 128 с.
5. Єфімова С.М., Королюк С.В. Лідерство та інклюзивна освіта: навчально-методичний посібник. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 164 с.
6. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад: навч.-мет. пос. Кол. упорядн.: Патрикеева О. О., Софій Н.З., Луценко І. В., Василяшко І. П. / заг. ред. Шинкаренко В. І. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2013. 96 с.
7. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для педагогів і батьків. Укладачі Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. К., 2016. 68 с.
8. Колупаєва А.А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи. *Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади*: монографія. К.: Педагогічна думка, 2007. 458 с.
9. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. К.: «СаммітКнига», 2009. 272 с.
10. Колупаєва А.А. Основи інклюзивної освіти: навчально- методичний посібник. К.:

«А.С.К.», 2012. 308 с.

11. Колупаєва А. Особливості управління інклюзивною школою. *Директор школи. 2011. №11 (635). С. 23.*

12. Колупаєва А.А., Данілавічутє Е.А., Литовченко С.В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навч.-метод. посібник. К.: «А.С.К.», 2012. 192 с.

13. Колупаєва А.А., Таранченко О. М. Педагогічні технології інклюзивного навчання Харків: Ранок, ВГ «Кенгуру», 2018. 160 с.

14. Мартинчук О.В. Основи корекційної педагогіки: навч.-метод. посіб. для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта». К.: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 283 с.

15. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник /за заг. ред. С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 230 с.

16. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. Частина І. Загальні основи корекційної психопедагогіки (олігофренопедагогіки). К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. 238 с.

Додаткова:

1. Данілавічутє Є.А. Закономірності виникнення, сутність та місце інклюзії у єдиній системі освіти в Україні *Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. №1 (65). 2013. С. 2-8.*

2. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» / Відомості Верховної Ради. 2006. № 2-3. С. 36-42.

3. Моклович Ю.Я. Інклюзивна форма освіти: досвід колективу загальноосвітнього навчального закладу / *Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. №1 (65). 2013. С. 40-44.*

4. Найда Ю.М. Соціальна інклюзія. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія: метод. посіб. К: ТОВ «Видавничий Дім «Плеяди», 2012. 68с.

5. Мартинчук О.В. Основи корекційної педагогіки: навч.-метод. посіб. К.: Київськ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. 288 с.

6. Матвеева Н.О. Інклюзивна освіта: навчально-методичний супровід самостійної роботи студентів. Івано-Франківськ, 2015. 160 с.

7. Методичне забезпечення діяльності педагогічних працівників дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів щодо роботи з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку: наук.-метод. пос. /За ред. Н.І.Клокар, О.В.Чубарук. Біла Церква: КОПОПК, 2006. 121 с.

8. Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. *Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 р. № 872.*

9. Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю. *Наказ МОН України від 05.12.2005 р. № 691.*

10. Програма курсу «Асистент вчителя в системі інклюзивного навчання» Упор. матеріалів: Красюкова-Еннс О.В., Найда Ю.М., Байда Л.Ю. К.: Канадський центр вивч. Інвал.; ВФ «Крок за кроком», 2012. 12 с.

11. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями опорно-рухового апарату та розумового розвитку/За ред. Вавіної Л.С. К.: «АТОПОЛ», 2010. 242 с.

12. Рейда К. Навчально-реабілітаційний центр для дітей із вадами фізичного та розумового розвитку. *Дефектологія. 2001. № 3. С.46-47.*

13. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник / За ред. акад. В.І. Бондаря. Луганськ: Альма-матер, 2003. 436 с.

14. Управління педагогічними інноваціями в інклюзивній освіті: навч. пос. за заг. ред.

С.К.Хаджирадевої. К.: Освіта України, 2014. 244с.

15. Седнева В. О. Основи корекційної роботи з учнями, які мають особливості психофізичного розвитку: методичні рекомендації. Миколаїв: ОППО, 2011. 36 с.

13. Інформаційні ресурси

1. <https://osv-osvita.gov.ua/zakon-ukraini-pro-povnu-zagalnu-serednju-osvitu-10-14-11-16-04-2020/>
2. <https://osv-osvita.gov.ua/ukaz-prezidenta-ukraini-%E2%84%961952020-pro-nacionalnu-strategiju-rozbudovi-bezpechnogo-i-zdorovogo-osvitnogo-seredovischa-u-novij-ukrainskij-shkoli-08-17-58/>
3. <https://osv-osvita.gov.ua/zakon-ukraini-pro-osvitu-12-12-55-13-05-2020/>
4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>
5. <osv.org.ua/pro-koncepciju-derzhavnogo-standartu-specialnoi-osviti-ditej-z-osoblivimi-potrebami-03-33-44-26-04-2020/>